

Mens en Recht

Noordhoff Uitgevers

Mr. A. Bunthof & Mr. Y.M. Visscher

9^e druk

Mens en Recht

Mr. A. Bunthof

Mr. Y.M. Visscher

Negende druk

Noordhoff Uitgevers Groningen | Houten

Ontwerp omslag: G2K (Groningen-Amsterdam)

Omslagillustratie: Stocksy – Yuko Hirao

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13,
9700 VB Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die desondanks onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich aanbevolen.

0 / 17

© 2017 Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische veeleelvoudingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN (ebook) 978-90-01-87562-6

ISBN 978-90-01-87561-9

NUR 820

Woord vooraf

Mens en Recht behandelt de juridische aspecten van de hulp- en dienstverlening in het domein sociaal werk. Het boek is bedoeld als juridisch studieboek voor zowel de propedeuse als de hoofdfase van de bacheloropleidingen in de sector hogere sociale studies. Het recht neemt in deze opleidingen geen prominente plaats in, maar is een niet weg te denken factor bij de uitoefening van de beroepen in het domein sociaal werk. Kennis van de juridische aspecten van zorg, welzijn en cultuur en inzicht in de werking van het recht zijn nodig om de juridisering van de huidige samenleving het hoofd te kunnen bieden. Kennis is macht. Dat geldt ook voor de juridische kennis van de professional in het domein sociaal werk bij het direct of indirect ondersteunen van zijn cliënten en het behartigen van zijn belangen. Het boek is ook geschikt voor de professional die reeds werkzaam is in het werkveld en biedt tevens enig inzicht in zijn rechtspositie als hulp- en dienstverlener.

De maatschappij verandert voortdurend. Dit uit zich in vergrijzing en ontgroening, verdwijning van de verzorgingsstaat, een toenemende diversiteit, verzakelijking, internationalisering en een steeds grotere nadruk op de eigen verantwoordelijkheid en participatie van de burger. De veranderingen vragen om een nieuw type professional die zowel doelgroepgericht als probleemgericht kan handelen in een multidisciplinaire aanpak. Er bestaat behoefte aan sociaal werkers met een profiel sociaal werk in de wijk, sociaal werk in de zorg en sociaal werk in het jeugddomein.

Sinds het uitkomen van de achtste druk van *Mens en Recht* zijn diverse wetten die van belang zijn voor het domein sociaal werk ingrijpend gewijzigd. Denk bijvoorbeeld aan de Jeugdwet, de Wet werk en zekerheid en het Burgerlijk Wetboek. Ook het bestuursprocesrecht is op sommige punten anders geregeld. Dit boek is daarom, net als de oefenstof, opnieuw geheel geactualiseerd en aangepast aan de laatste ontwikkelingen op juridisch gebied. Met dit boek wordt de student wat betreft de juridische aspecten optimaal toegerust om te kunnen voldoen aan de huidige eisen van het werkveld en is er voor de professionals in het domein sociaal werk een actuele en praktische vraagbaak voorhanden.

De hoofdstukken 1 t/m 6, 11, 15 en 16 zijn geschreven door mevrouw Y.M. Visscher, de hoofdstukken 7 t/m 10 en 12 t/m 14 door mevrouw A. Bunthof.

Website

Bij *Mens en Recht* behoort een website: www.mensenrecht.noordhoff.nl. De site bevat een toelichting op het gebruik van het boek. Daarnaast worden op de site de toepasselijke competenties beschreven alsmede leerdoelen, open vragen en (project)opdrachten met voorbeelduitwerkingen, vaardig-

heidsoefeningen en relevante achtergrondinformatie. Op de site zijn tevens meerkeuzevragen en bijbehorende feedback opgenomen die studenten kunnen raadplegen.

Najaar 2016
Mr. A. Bunthof
Mr. Y.M. Visscher

Inhoud

Inleiding 13

- 1 Recht en regels 15**
 - 1.1 Waarom is er recht? 16
 - 1.2 Vindplaatsen van het recht 17
 - 1.2.1 Wet- en regelgeving 17
 - 1.2.2 Jurisprudentie 19
 - 1.2.3 Gewoonte 20
 - 1.2.4 Verdrag 20
 - 1.3 Aard van de regels 20
 - 1.3.1 Dwingend en aanvullend recht 21
 - 1.3.2 Rangorde in regelingen 21
 - 1.3.3 Objectief en subjectief recht 23
 - 1.4 Grondrechten 24
 - 1.5 Recht en de praktijk van het zorg- en welzijnswerk 25
- [Samenvatting 26](#)
- [Websites 27](#)
- [Begrippenlijst 28](#)
- [Opgaven 30](#)

- 2 Indeling van het recht 33**
 - 2.1 Publiekrecht en privaatrecht 34
 - 2.1.1 Publiekrecht 34
 - 2.1.2 Privaatrecht 38
 - 2.1.3 Publiekrecht en privaatrecht in de functionele rechtsgebieden 39
 - 2.2 Materieel recht en formeel recht 39
 - 2.3 Beginselen van het procesrecht 40
 - 2.3.1 Geschillenbeslechting in twee instanties door onafhankelijke rechters 41
 - 2.3.2 Absolute en relatieve competentie 42
 - 2.3.3 Procederen met of zonder advocaat 43
 - 2.3.4 Openbaarheid van de terechtzitting en de uitspraak 43
 - 2.3.5 Toetsing door de rechter 44
 - 2.3.6 Alternatieve geschillenbeslechting 44
 - 2.4 Korte schets van het procesrecht 44
 - 2.4.1 Bestuursprocesrecht 45
 - 2.4.2 Strafprocesrecht 48
 - 2.4.3 Burgerlijk procesrecht 48
 - 2.5 Rechtshulp en rechtsbijstand 51
- [Samenvatting 52](#)
- [Websites 53](#)
- [Begrippenlijst 54](#)
- [Opgaven 56](#)

3 **Verbintenissen** 57

- 3.1 Ontstaan van een verbintenis 58
- 3.2 Overeenkomst 59
 - 3.2.1 Overeenkomstenrecht en de bijzondere overeenkomsten 59
 - 3.2.2 Totstandkoming van een overeenkomst 60
 - 3.2.3 Partijen bij een overeenkomst 62
 - 3.2.4 Inhoud van een overeenkomst 64
 - 3.2.5 Geldigheid, nietigheid en vernietigbaarheid van een overeenkomst 65
 - 3.2.6 Rechtsgevolgen van een overeenkomst 68
- 3.3 Niet-nakoming van de overeenkomst 68
 - 3.3.1 Mogelijkheden van de schuldeiser bij niet-nakoming door de wederpartij 69
 - 3.3.2 Niet-toerekenbare tekortkoming: overmacht 72
 - 3.3.3 Speciale regels en de geschillencommissie 72
- 3.4 Onrechtmatige daad 73
 - 3.4.1 Onrechtmatigheid 74
 - 3.4.2 Toerekening 75
 - 3.4.3 Schade als gevolg van het doen of nalaten 76
 - 3.4.4 Rechtvaardigingsgrond 76
 - 3.4.5 Schadevergoeding bij onrechtmatige daad 76
 - 3.4.6 Aansprakelijkheid en risicoaansprakelijkheid 78
 - Samenvatting 79
 - Websites 80
 - Begrippenlijst 81
 - Opgaven 83

4 **Kopen** 85

- 4.1 Koopovereenkomst 86
- 4.2 Partijen bij een koopovereenkomst 87
- 4.3 Verplichtingen van de verkoper 88
 - 4.3.1 De zaak 88
 - 4.3.2 De levering 90
 - 4.3.3 Het tijdstip van de levering 91
- 4.4 Verplichtingen van de koper 91
 - 4.4.1 De hoogte van het bedrag 91
 - 4.4.2 Het tijdstip van de betaling 93
- 4.5 Nakoming van de koopovereenkomst 94
 - 4.5.1 Rechten van de koper bij niet-nakoming door de verkoper 94
 - 4.5.2 Rechten van de verkoper bij niet-nakoming door de koper 97
 - Samenvatting 98
 - Websites 99
 - Begrippenlijst 100
 - Opgaven 101

5 **Huren** 103

- 5.1 Huurovereenkomst 104
- 5.2 Partijen en hun verplichtingen 106
 - 5.2.1 Algemene verplichtingen van de verhuurder 106
 - 5.2.2 Algemene verplichtingen van de huurder 108
- 5.3 Nakoming van de huurovereenkomst 109
- 5.4 Huur van woonruimte 111
 - 5.4.1 Woonruimte 112
 - 5.4.2 Partijen bij de huur van woonruimte 112
 - 5.4.3 Kosten voor de huur van woonruimte 114

- 5.5 Onderhoud en veranderingen aan de woning [115](#)
- 5.5.1 Onderhoud van de woning [116](#)
- 5.5.2 Veranderingen aan de woning [117](#)
- 5.6 Einde van de huur van woonruimte [118](#)
- 5.6.1 Beëindiging met wederzijds goedvinden [119](#)
- 5.6.2 Opzegging van de huurovereenkomst [119](#)
- 5.6.3 Ontbinding van de huurovereenkomst [121](#)
- 5.6.4 Overlijden van de huurder [123](#)
- 5.6.5 Gevolgen van beëindiging voor de medehuurder, medebewoner en onderhuurder [123](#)
- 5.7 Overlast en woningontruiming [124](#)
 - [Samenvatting 126](#)
 - [Websites 127](#)
 - [Begrippenlijst 128](#)
 - [Opgaven 130](#)

- 6 Schulden [131](#)**
- 6.1 Als schulden een probleem worden [132](#)
- 6.2 Positie van de schuldeiser: incasso en beslaglegging [133](#)
- 6.2.1 Incassoprocedure [133](#)
- 6.2.2 Beslaglegging [138](#)
- 6.3 Schuldhulpverlening [140](#)
- 6.3.1 Schuldhulpverlening algemeen [140](#)
- 6.3.2 Verhelpen van de bestaande schuldensituatie [140](#)
- 6.3.3 Voorkomen van een nieuwe schuldensituatie [145](#)
- 6.4 Wet schuldsanering natuurlijke personen [146](#)
- 6.4.1 Procedure van de wettelijke schuldsanering [147](#)
- 6.4.2 Gevolgen van de wettelijke schuldsanering voor de schuldenaar en schuldeisers [148](#)
- 6.4.3 Tussentijdse beëindiging of wijziging van de wettelijke schuldsanering [149](#)
- 6.4.4 Bewindvoerder en andere betrokkenen bij de wettelijke schuldsanering [149](#)
 - [Samenvatting 150](#)
 - [Websites 151](#)
 - [Begrippenlijst 152](#)
 - [Opgaven 154](#)

- 7 Samenlevingsvormen en scheiding [157](#)**
- 7.1 Personen- en familierecht algemeen [159](#)
- 7.2 Algemene begrippen [159](#)
- 7.2.1 Persoonlijkheid [159](#)
- 7.2.2 Bloedverwantschap en aanverwantschap [160](#)
- 7.2.3 Naamrecht [162](#)
- 7.2.4 Woonplaats [163](#)
- 7.2.5 Ambtenaar van de burgerlijke stand [164](#)
- 7.3 Samenlevingsvormen [164](#)
- 7.3.1 Huwelijk [164](#)
- 7.3.2 Geregistreerd partnerschap [168](#)
- 7.3.3 Samenwonen [169](#)
- 7.4 Scheiding [170](#)
- 7.4.1 Echtscheiding [170](#)
- 7.4.2 Beëindiging van het geregistreerd partnerschap [175](#)
- 7.4.3 Beëindiging van het samenwonen [176](#)
- 7.5 Alimentatie [176](#)
- 7.5.1 Hoogte en duur van de alimentatie [177](#)
- 7.5.2 Verandering van de alimentatieverplichting [179](#)
- 7.5.3 Wetsvoorstel herziening partneralimentatie [179](#)

- 7.6 Kinderalimentatie [180](#)
- 7.7 Kinderen en scheiding [181](#)
- 7.7.1 Gezag van ouders over de kinderen [181](#)
- 7.7.2 Omgang, informatie en consultatie [182](#)
- 7.8 Scheidings- en omgangsbemiddeling [184](#)
 - [Samenvatting 187](#)
 - [Websites 188](#)
 - [Begrippenlijst 189](#)
 - [Opgaven 191](#)

8 Ouderschap en gezag [193](#)

- 8.1 Juridisch ouderschap [194](#)
- 8.1.1 Betekenis en rechtsgevolgen van juridisch ouderschap [194](#)
- 8.1.2 Ontstaan van juridisch ouderschap [195](#)
- 8.1.3 Juridisch ouderschap van twee mannen [201](#)
- 8.1.4 Ouderschap door adoptie [201](#)
- 8.2 Ouderlijk gezag en voogdij [204](#)
- 8.2.1 Ouderlijk gezag [204](#)
- 8.2.2 Voogdij [208](#)
- 8.2.3 Wettelijke vertegenwoordiging van minderjarigen [209](#)
- 8.3 Pleegouderschap [212](#)
- 8.3.1 Toegang tot pleegzorg [212](#)
- 8.3.2 Pleegouders [213](#)
- 8.3.3 Rechten en bevoegdheden van pleegouders [214](#)
 - [Samenvatting 216](#)
 - [Websites 217](#)
 - [Begrippenlijst 218](#)
 - [Opgaven 220](#)

9 Jeugdhulp [223](#)

- 9.1 Jeugdhulp in Nederland [225](#)
- 9.2 Wettelijke regelingen [226](#)
- 9.2.1 Verdragsbepalingen [227](#)
- 9.2.2 Jeugdwet [228](#)
- 9.2.3 Enkele andere beschermende maatregelen voor jeugdigen [233](#)
- 9.2.4 Waarheidsvinding door Raad en gecertificeerde instelling [235](#)
- 9.2.5 Kwaliteitseisen in de Jeugdwet [235](#)
- 9.2.6 Burgerlijk Wetboek [235](#)
- 9.3 Samenwerking binnen de jeugdhulp [237](#)
- 9.4 Kinderbeschermingsmaatregelen [243](#)
- 9.4.1 Drangtoepassing [244](#)
- 9.4.2 Ondertoezichtstelling [245](#)
- 9.4.3 Uithuisplaatsing van jeugdigen [249](#)
- 9.4.4 Gezagsbeëindigende maatregel [251](#)
- 9.4.5 Voorlopige justitiële kindbeschermingsmaatregelen [252](#)
- 9.5 Rechtsbescherming van ouders en jeugdigen [254](#)
- 9.5.1 Bezwaarschriftprocedure [255](#)
- 9.5.2 Klachtrechtprocedure [256](#)
- 9.5.3 Civiele beroepsprocedure in het personen- en familierecht [256](#)
- 9.5.4 Tucht recht [256](#)
 - [Samenvatting 257](#)
 - [Websites 258](#)
 - [Begrippenlijst 259](#)
 - [Opgaven 261](#)

10 Gezondheid 263

- 10.1 Uitgangspunten in het gezondheidsrecht 264
 - 10.1.1 Grondrechten en recht op zelfbeschikking 265
 - 10.1.2 Zorgplicht van de overheid 267
 - 10.1.3 Rechtspositie van patiënten 269
 - 10.1.4 Rechtsbescherming 272
- 10.2 Patiëntenrechten in de WGBO 272
 - 10.2.1 Recht op informatie 273
 - 10.2.2 Toestemmingsvereiste 274
 - 10.2.3 Inzagerecht 275
 - 10.2.4 Recht op een second opinion 276
 - 10.2.5 Voorstel voor wijzigingen in de WGBO 276
- 10.3 Vertegenwoordiging 277
 - 10.3.1 Vertegenwoordiging van een wilsonbekwame patiënt 277
 - 10.3.2 Vertegenwoordiging van een minderjarige tot 18 jaar 279
- 10.4 Dwang in de zorg 280
 - 10.4.1 Werkingssfeer van de Wet Bopz 281
 - 10.4.2 Trajecten voor gedwongen opname 282
 - 10.4.3 Wetsvoorstellen Wvvgz en Wzd 285
 - 10.4.4 Rechten en beperkingen in de Wet Bopz 288
- 10.5 Rechtsbescherming voor de patiënt 291
 - 10.5.1 Kwaliteit en klachten in de gezondheidszorg 291
 - 10.5.2 Onafhankelijke geschillenregeling in de Wkkgz 293
 - 10.5.3 Tuchtrect op grond van de Wet BIG 293
 - 10.5.4 Taak van de Inspectie voor de Gezondheidszorg 295
 - 10.5.5 Schadevergoeding via de burgerlijke rechter 295
 - 10.5.6 Aangifte van een strafbaar feit 296
- Samenvatting 296
- Websites 298
- Begrippenlijst 299
- Opgaven 302

11 Werken 305

- 11.1 Kader van de arbeidsovereenkomst 306
- 11.2 Arbeidsovereenkomst 307
 - 11.2.1 Drie kenmerken van de arbeidsovereenkomst 307
 - 11.2.2 Totstandkoming van de arbeidsovereenkomst 308
 - 11.2.3 Inhoud van de arbeidsovereenkomst 309
 - 11.2.4 Duur van de arbeidsovereenkomst 310
 - 11.2.5 Proeftijd 311
 - 11.2.6 Uitzendovereenkomst 311
- 11.3 Verplichtingen en rechten van de werknemer 312
 - 11.3.1 Verplichtingen van de werknemer 312
 - 11.3.2 Rechten van de werknemer 314
 - 11.3.3 Positie van minderjarige werknemers 317
- 11.4 Verplichtingen van de werkgever 318
 - 11.4.1 Zorg voor veilige arbeidsomstandigheden 318
 - 11.4.2 Re-integratie van arbeidsongeschikte werknemers 319
 - 11.4.3 Aansprakelijkheid voor werknemers 320
- 11.5 Einde van de arbeidsovereenkomst 321
 - 11.5.1 Beëindiging met wederzijdse instemming 321
 - 11.5.2 Einde van rechtswege 322
 - 11.5.3 Eenzijdige opzegging 322

- 11.5.4 Ontbinding van de arbeidsovereenkomst [326](#)
- 11.5.5 Overzicht wijzen van beëindiging van de arbeidsovereenkomst [327](#)
- 11.6 Medezeggenschap [328](#)
 - [Samenvatting 329](#)
 - [Websites 330](#)
 - [Begrippenlijst 331](#)
 - [Opgaven 333](#)

12 Sociale zekerheid bij ziekte en arbeidsongeschiktheid [335](#)

- 12.1 Socialezekerheidsstelsel [336](#)
 - 12.1.1 Plaats en functies van het socialezekerheidsrecht [339](#)
 - 12.1.2 Sociale verzekeringen en sociale voorzieningen [339](#)
 - 12.1.3 Toekenning van uitkering, verplichtingen en sancties [342](#)
- 12.2 Ziekte en arbeidsongeschiktheid [348](#)
 - 12.2.1 Ziektewet en Wet uitbreiding loondoorbetalingsplicht bij ziekte [348](#)
 - 12.2.2 Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen [351](#)
 - 12.2.3 Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten [356](#)
- 12.3 Medische en verzorgingskosten [361](#)
 - 12.3.1 Afstemming in het (medische) zorg- en dienstverleningsstelsel [362](#)
 - 12.3.2 Wet maatschappelijke ondersteuning 2015 [363](#)
 - 12.3.3 Zorgverzekeringswet [366](#)
 - 12.3.4 Wet langdurige zorg [370](#)
 - [Samenvatting 373](#)
 - [Websites 375](#)
 - [Begrippenlijst 376](#)
 - [Opgaven 378](#)

13 Sociale zekerheid bij werkloosheid, werk en ouderdom [381](#)

- 13.1 Werkloosheid [382](#)
 - 13.1.1 Werkloosheidswet [382](#)
 - 13.1.2 Hoogte en duur van de WW-uitkering [386](#)
 - 13.1.3 IOAW, IOAZ en IOW [388](#)
 - 13.1.4 Toeslagenwet [389](#)
- 13.2 Participatiewet [390](#)
 - 13.2.1 Doel van de Participatiewet [390](#)
 - 13.2.2 Vaststellen van het recht op een PW-uitkering [392](#)
 - 13.2.3 Hoogte en duur PW-uitkering [398](#)
 - 13.2.4 Kostendelersnorm [399](#)
 - 13.2.5 Aanvullende inkomensondersteuning [400](#)
 - 13.2.6 Verhaal van te veel betaalde bijstand [402](#)
- 13.3 Re-integratie en arbeidsactivering [403](#)
 - 13.3.1 Taak van de uitvoeringsorganen bij re-integratie [403](#)
 - 13.3.2 Re-integratie door het UWV van mensen met een beperking [404](#)
 - 13.3.3 Re-integratie van werklozen door het UWV [407](#)
 - 13.3.4 Re-integratie door gemeenten [407](#)
- 13.4 Ouderdom [410](#)
 - [Samenvatting 412](#)
 - [Websites 414](#)
 - [Begrippenlijst 415](#)
 - [Opgaven 417](#)

- 14 Strafrecht 419**
 - 14.1 Strafbbaarheid 421
 - 14.1.1 Bescherming betrokkenen binnen het strafrecht 421
 - 14.1.2 Strafbepalingen 422
 - 14.1.3 Strafbaar feit 424
 - 14.1.4 Strafuitsluitingsgronden 424
 - 14.1.5 Verschillende daders bij een strafbaar feit 427
 - 14.2 Personen in het strafproces 428
 - 14.2.1 Opsporingsambtenaren 428
 - 14.2.2 Openbaar Ministerie 429
 - 14.2.3 Rechter-commissaris 430
 - 14.2.4 Strafrechter 430
 - 14.2.5 Verdachte 431
 - 14.2.6 Raadsman 432
 - 14.2.7 Slachtoffer 432
 - 14.2.8 Reclasseringsmedewerker 434
 - 14.3 Positie van de verdachte 434
 - 14.3.1 Vrijheidsbenemende dwangmiddelen 435
 - 14.3.2 Dwangmiddelen tegen de persoon van de verdachte 438
 - 14.4 Onderzoek ter terechtzitting 440
 - 14.4.1 Dagvaarding 440
 - 14.4.2 Onderzoek 441
 - 14.4.3 Rechterlijke uitspraak 442
 - 14.5 Straffen en maatregelen 443
 - 14.5.1 Straffen en maatregelen voor volwassenen 443
 - 14.5.2 Straffen en maatregelen voor adolescenten 449
 - 14.5.3 Jeugdstraffen en -maatregelen 450
 - Samenvatting 454
 - Websites 456
 - Begrippenlijst 457
 - Opgaven 461
- 15 Vreemdelingen 463**
 - 15.1 Nederlanderschap 464
 - 15.1.1 Verkrijgen van het Nederlanderschap 465
 - 15.1.2 Dubbele nationaliteit 466
 - 15.2 Toegang en rechtmatig verblijf van vreemdelingen 466
 - 15.2.1 Juridisch kader voor toegang en verblijf en uitvoerende instanties 467
 - 15.2.2 Toegang tot Nederland 468
 - 15.2.3 Kort verblijf 469
 - 15.2.4 Lang verblijf 469
 - 15.3 Verblijfsvergunning 470
 - 15.3.1 Verblijfsvergunning Regulier 471
 - 15.3.2 Verblijfsvergunning Asiel 474
 - 15.4 Uitgeprocedeerd en dan? 478
 - 15.4.1 Rechtspositie illegalen 478
 - 15.4.2 Uitzetting 479
 - 15.5 Inburgering 480
 - Samenvatting 480
 - Websites 481
 - Begrippenlijst 482
 - Opgaven 484

16	Hulp- en dienstverlening	485
16.1	Organisatie van hulp- en dienstverlening	486
16.2	Bekwaamheid en professionaliteit	487
16.3	Relatie van de professional met de cliënt	489
16.3.1	Recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer	489
16.3.2	Recht op onaantastbaarheid van het menselijk lichaam	491
16.4	Werken in een instelling of organisatie	492
16.4.1	Taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden	492
16.4.2	Protocollen	492
16.4.3	Beleid	493
16.5	Spanningsveld tussen regelgeving en praktijk	494
16.6	Aansprakelijkheid voor het eigen handelen	495
	Samenvatting	497
	Websites	497
	Begrippenlijst	498
	Opgaven	499
	Antwoorden tussenvragen	500
	Antwoorden opgaven	512
	Afkortingenlijst	533
	Register	537

Inleiding

Mens en Recht is bedoeld voor de opleidingen in het sociale domein (welzijn, zorg en jeugd). Als uitgangspunt voor het boek dienen de kwalificaties uit dit domein. Deze kwalificaties hebben betrekking op het werken met en ten behoeve van cliënten en hun sociale netwerk (informeel en formeel), al dan niet in een regulatieve cyclus, binnen en vanuit een organisatie en zich veranderende maatschappelijke, politieke en sociale structuren. In relatie tot de cliënt gaat het om het kunnen uitvoeren van de volgende beroepshandelingen:

- analyseren van de situatie van de cliënt of cliëntsystemen binnen de juridische context en het indiceren c.q. (her)formuleren van hulpvragen;
- samen met de cliënt en zijn netwerk opstellen van een plan van aanpak, een zorgplan of programma met inachtneming van het (juridische) instrumentarium om aan de vraag of behoefte te kunnen voldoen;
- planmatig uitvoeren door middel van interventies, bemiddeling, het regelen van voorzieningen, belangenbehartiging, het arrangeren of samenwerken met derden en daarbij optimaal gebruik kunnen maken van de (juridische) mogelijkheden.

In relatie tot de arbeidsomgeving gaat het om het kunnen leveren van een bijdrage aan het beleid en beheer en de kwaliteitszorg van de organisatie. Ten slotte is er nog het aspect van de eigen professionalisering en het professioneel ondernemerschap. De juridische rode draad bij al deze kwalificaties wordt gevormd door de kennis van het recht, het kunnen toepassen van die kennis en het inzicht in de werking van het recht.

Mens en Recht is als volgt opgezet: de eerste twee hoofdstukken vormen een inleiding in het recht, het procesrecht en de rechtsbescherming. Daarna volgt een behandeling van diverse rechtsgebieden die een rol spelen in het domein sociaal werk. Achtereenvolgens komen aan bod het verbintenissenrecht waarbij nader wordt ingezoomd op de koop- en huurovereenkomst en de schuldenproblematiek, het personen- en familierecht met de juridische aspecten van ouderschap en gezag, het gezondheidsrecht, het arbeidsrecht, het socialezekerheidsrecht, het strafrecht en het vreemdelingenrecht.

In elk hoofdstuk staat de cliënt in diverse privaat- en publiekrechtelijke situaties centraal, wordt de juridische problematiek in de sociale context bekeken en worden de juridische mogelijkheden van en voor de cliënt of cliëntgroepen behandeld. Professionals in het domein sociaal werk hebben ook te maken met cliënten die geconfronteerd worden met juridische procedures. Het is belangrijk dat de professional enig inzicht heeft in de praktijk van het procesrecht. Dit laatste is daarom niet zoals gebruikelijk in een apart hoofdstuk opgenomen, maar wordt behandeld bij het onderwerp van het geschil. Zo worden bijvoorbeeld de incassoprocedure en de beslaglegging besproken in het hoofdstuk over schulden, de procedure voor de huisuitzetting

in het hoofdstuk over huren, de ontbindingsprocedure in het hoofdstuk over werken en de verzoekschriftprocedure in het hoofdstuk over personen- en familierecht. De praktijk van het strafproces komt aan de orde bij de behandeling van het strafrecht. De hoofdlijnen van het bestuursprocesrecht worden in het kort besproken in hoofdstuk 2, de specifieke praktijksituaties worden uitgewerkt in de hoofdstukken over sociale zekerheid, jeugd en vreemdelingen. Het laatste hoofdstuk behandelt de juridische relatie van de professional in het domein sociaal werk tot de cliënt(en) evenals zijn verantwoordelijkheden, de juridische dilemma's die zich voordoen bij een conflict van plichten, de aansprakelijkheid en de werkomgeving. Daarnaast worden de juridische interventiemogelijkheden besproken waarmee de professional in het domein sociaal werk de rechtsbescherming voor zijn cliënt(en) kan optimaliseren en kan anticiperen op juridische acties van derden of van de overheid.

Het geheel is gelaardeerd met artikelen en verwijzingen naar relevante sites en organisaties. De vele voorbeelden en oefenstof sluiten nauw aan bij de huidige beroepspraktijk. Sommige daarvan zijn niet van recente datum, maar (helaas) nog steeds actueel en aansprekend en om die reden aangehouden. De lezer wordt aangezet tot nadenken door middel van zogenoemde tussenvragen en discussievragen over de werking van het recht, het juridische systeem en consequenties voor de praktijk.

1

Recht en regels

- 1.1 **Waarom is er recht?**
- 1.2 **Vindplaatsen van het recht**
- 1.3 **Aard van de regels**
- 1.4 **Grondrechten**
- 1.5 **Recht en de praktijk van het zorg- en welzijnswerk**

OPENINGSCASUS

De heer Brons is vrijwilliger bij de popgroep Tadamun, waarin muzikanten met een verstandelijke handicap op professionele wijze en met groot plezier muziek maken in vele stijlen. De heer Brons is erg begaan met het lot van gehandicapte jongeren. Hij heeft zijn wenkbrauwen gefronst toen hij onlangs het volgende bericht las:

‘Onze zoon van 18 jaar zwerft al enkele maanden op straat. Hij brengt de nacht door in lege gebouwen, buiten op een bank, in de zwerversopvang en waar dan ook. Onze zoon is verstandelijk beperkt en heeft een intensieve zorgvraag: ZorgZwaartePakket 7. Hij heeft behoefte aan een vast en deskundig team; een woonvorm met maximaal zes medebewoners; een goede daginvulling en een slaapdienst. Het huis was er: een grote flat van Stichting Honk. Ook waren er enkele medebewoners en een slaapdienst. Met de medebewoners liep het helemaal fout door agressie, drank en drugs. De talloze hulpverleners en invalkrachten konden het niet aan en gebruikten soms grof geweld, ook tegen onze zoon. Hij bleef als enige bewoner over, waarna de slaapdienst meteen werd wegbezuinigd. Kort daarop heeft hij een grote brand veroorzaakt toen hij 's nachts nasi ging opbakken in een plastic schaalpje. De Inspectie Jeugdzorg is een onderzoek gestart naar het zorgbeleid van de stichting. Onze zoon is de dupe, want hij krijgt niet de zorg die hij nodig heeft.’

Na het lezen van het bericht kwamen er enkele vragen bij de heer Brons op. Welke rechten hebben gehandicapte jongeren die in een particuliere instelling verblijven? Wat kunnen hun ouders doen als de instelling haar verplichtingen niet nakomt? Is de instelling verantwoordelijk als de verzorging

door de individuele hulpverleners tekortschiet? Kan de Inspectie Jeugdzorg maatregelen nemen om de jongeren te beschermen? De heer Brons zou graag willen weten hoe dit allemaal geregeld is.

Antwoorden op de vragen in de openingscasus zijn te vinden in het recht. 'Het recht' is een heel ruim begrip dat nadere toelichting nodig heeft. In dit eerste hoofdstuk wordt hiermee een begin gemaakt. Daarbij wordt een indruk gegeven van de plaats en de functie van het recht in onze samenleving. Het recht omvat een heel stelsel van regels waaraan zowel de overheid als de burger zich moet houden. Die regels zijn bedoeld om de samenleving te ordenen en conflicten te voorkomen of op te lossen. Dit komt aan de orde in paragraaf 1.1. Het recht is vastgelegd in diverse bronnen. Daarover gaat paragraaf 1.2. In paragraaf 1.3 worden de aard van de rechtsregels en de werking van het recht behandeld. Paragraaf 1.4 gaat in op de grondrechten, die in het recht een bijzondere plaats innemen. Paragraaf 1.5 sluit het hoofdstuk af met een beschouwing over het belang van het recht voor het zorg- en welzijnswerk.

1.1 Waaron is er recht?

In de Nederlandse samenleving leven en handelen mensen en organisaties met dikwijls verschillende belangen. Denk maar aan de student die bij een boekhandel studieboeken koopt. Hij wil zekerheid dat hij de juiste boeken krijgt en dat ze op tijd worden geleverd. De verkoper wil er zeker van zijn dat de student hem op tijd betaalt. Om te voorkomen dat er conflicten ontstaan, kunnen duidelijke afspraken worden gemaakt. Maar wat gebeurt er als één van de partijen niet aan zijn verplichtingen voldoet? Soms is er geen sprake van verschillende of zelfs tegengestelde belangen, maar hebben partijen verschillende verwachtingen. Neem bijvoorbeeld de plastisch chirurg die op medisch kundige wijze een borstverkleining uitvoert, terwijl het resultaat de patiënt zo tegenvalt dat deze er zelfs psychische klachten van krijgt. Is de chirurg dan verplicht om een schadevergoeding te betalen? Ten slotte is er de overheid die burgers verplicht om belasting te betalen en daders van strafbare feiten vervolgt. Mag de overheid dit zomaar doen? In alle genoemde gevallen gaat het om rechten en plichten van individuen en van de overheid. Deze rechten en plichten komen voort uit normen en waarden die algemeen gelden in de maatschappij. Zo'n norm is bijvoorbeeld dat afspraken moeten worden nagekomen of de norm dat iemand een ander geen schade mag toebrengen. Door dit in zogenoemde *rechtsregels* vast te leggen, met de wijze waarop die regels gehandhaafd kunnen worden, krijgt het recht vorm.

Rechten en plichten

Normen en waarden

Rechtsregels

T 1.1

TUSSENVRAAG 1.1

Welke norm ligt ten grondslag aan de rechtsregel 'mishandeling wordt gestraft'?

Doelmatige ordening

Het recht brengt een doelmatige ordening aan in de samenleving. Verkeersregels zorgen er bijvoorbeeld voor dat het geen chaos wordt op de weg. En door het eigendomsrecht kan de eigenaar doorgaans ongestoord zijn bezittingen gebruiken.

Tevens geeft het recht spelregels voor gedragingen tussen individuen onderling en voor het handelen door de overheid. Daarnaast stuurt het recht het individuele gedrag van burgers.

Spelregels

Sturing gedrag

Rechtvaardigheid

Recht en rechtvaardigheid zijn geen synoniemen van elkaar, maar het recht is in beginsel wel gericht op rechtvaardigheid. Iemand die de wet overtreedt, moet een terechte straf ondergaan en het recht moet de zwakkeren beschermen. Toch gebeurt dit in de praktijk niet altijd, kijk maar naar het bericht aan het begin van dit hoofdstuk. Dit heeft enerzijds te maken met het feit dat niet iedereen op de hoogte is van zijn rechten (en plichten) en anderzijds omdat er nu eenmaal een spanningsveld is door de verschillende belangentegenstellingen. Bovendien is er verschil tussen gelijk hebben en gelijk krijgen. De kans op dit laatste is groter naarmate iemand meer kennis heeft van het recht.

1

1.2 Vindplaatsen van het recht

Recht is er niet zomaar, het wordt door mensen gemaakt. Pas als regels algemeen als rechtsregels zijn aanvaard en vastgesteld, behoren ze tot het recht. De samenleving verandert en daarmee ook de inhoud van het recht, maar de vindplaatsen van het recht, de zogenoemde rechtsbronnen, zijn nog steeds dezelfde. Het zijn er vier:

Rechtsbronnen

- 1 de wet- en regelgeving (zie subpar. 1.2.1);
- 2 de jurisprudentie (zie subpar. 1.2.2);
- 3 de gewoonte (zie subpar. 1.2.3);
- 4 verdragen (zie subpar. 1.2.4).

1.2.1 Wet- en regelgeving

Wetten bevatten rechtsregels die zijn vastgesteld door de overheid. Tot de overheid behoort onze centrale volksvertegenwoordiging bestaande uit de Eerste en Tweede Kamer, ook wel de Staten-Generaal genoemd. Ook lagere overheidsorganen, zoals de minister, Provinciale Staten en de gemeenteraad kunnen rechtsregels vaststellen. De hoogste wetgever in Nederland is echter de Staten-Generaal samen met de regering (dit zijn de Koning en de ministers samen). Een wet komt tot stand als de regering en de Staten-Generaal met een wetsvoorstel instemmen.

Wetten

www.cda.nl

Nieuw wetsvoorstel: jongeren zonder werk of diploma verplicht weer naar school

Het CDA heeft samen met de PvdA een wetsvoorstel ingediend om jongeren zonder werk of diploma te verplichten weer naar school te gaan. Het gaat hier om een leerplicht voor jongeren tot 21 jaar die nog geen diploma hebben en ook niet werken in dienstverband.

In de praktijk blijkt dat juist deze groep werkloze jongvolwassenen een onzekere toekomst tegemoet gaat en vaak in het criminele circuit verdwijnt.

24 april 2014

Wet

Alleen wetten die afkomstig zijn van de hoogste wetgever worden met wet aangeduid. We kennen bijvoorbeeld het Burgerlijk Wetboek, de Jeugdwet en de Gemeentewet. De bepalingen in deze wetten zijn allemaal genummerd en worden wetsartikelen genoemd. Een wetsartikel kan bestaan uit meerdere leden. De titel van de wet wordt dikwijls afgekort: BW staat voor Burgerlijk Wetboek. Art. 1:247 lid 1 BW bijvoorbeeld is te vinden in Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek en luidt:

‘Het ouderlijk gezag omvat de plicht en het recht van de ouder zijn minderjarige kind te verzorgen en op te voeden.’

Wetsartikelen**Wettenbundel**

Art. 1:247 BW heeft ook nog een tweede lid. Daarin is bepaald wat onder verzorging en opvoeding wordt verstaan. Zoek dit zelf eens op in een wettenbundel. Een *wettenbundel* is een verzameling officiële wetboeken die door een uitgever zijn geselecteerd en samen in een boek zijn opgenomen.

Grondwet (Gw)

De hoogste wet in Nederland is de Grondwet (Gw). Hierin staan onder andere de grondrechten die in paragraaf 1.4 aan de orde komen.

Koninklijk Besluit

In lagere regelgeving komt het woord wet níét voor. Een regeling die afkomstig is van de regering, dus zonder dat de Staten-Generaal erbij betrokken zijn, wordt een Koninklijk Besluit (KB) genoemd. Zoals gezegd, wordt de regering gevormd door de ministers en de Koning (thans koning Willem-Alexander) samen, vandaar de term ‘Koninklijk Besluit’. De regering houdt zich overigens niet alleen bezig met regelgeving, er zijn dus ook KB's die geen regels bevatten. Een KB dat wel regels bevat, wordt een algemene maatregel van bestuur (AMvB) genoemd.

Algemene maatregel van bestuur**Ministeriële regeling**

Een regeling afkomstig van een minister heet een ministeriële regeling. Nederland is verdeeld in provincies en daarin liggen verschillende gemeenten. Provinciale Staten kunnen regels vaststellen voor hun provincie, de gemeenteraad kan dit doen voor het grondgebied van de gemeente. Een regeling van Provinciale Staten of van de gemeenteraad wordt een verordening genoemd, bijvoorbeeld die van voorbeeld 1.1.

Verordening**VOORBEELD 1.1**

In artikel 2:32 van de Algemene plaatselijke verordening van de gemeente Den Haag is het volgende bepaald: ‘Het is verboden in een horeca-inrichting de orde te verstoren.’

Gemeenschapsverordeningen en -richtlijnen

Ook buiten Nederland worden rechtsregels gemaakt. Nederland is lid van de Europese Unie (EU) en heeft een deel van haar regelgevende bevoegdheden overgedragen aan organen van de EU. Deze organen stellen verordeningen en richtlijnen vast die gelden in de gehele Europese Unie. Deze zogeheten gemeenschapsverordeningen en -richtlijnen zijn daarmee zelfs hoger dan de Nederlandse Grondwet.

Tot de rechtsbron ‘wet’ behoren dus de wetten en lagere regelgeving in Nederland, en de hogere regelgeving van de EU. De rangorde in de regelingen wordt in subparagraaf 1.3.2 verder uitgewerkt.

TUSSENVRAAG 1.2

Zijn recht en wet synoniemen van elkaar?

T 1.2**1.2.2 Jurisprudentie**

Een tweede rechtsbron is de jurisprudentie. *Jurisprudentie* ontstaat doordat algemene regels in de diverse wetten en in de overige regelgeving moeten worden toegepast in individuele situaties, die vaak heel verschillend zijn. Het is de taak van de rechter om uit te maken hoe de regels zijn bedoeld. Hij doet dit door de rechtsregels te interpreteren en de uitkomst ervan te formuleren in een uitspraak. Afhankelijk van de soort zaak of het niveau waarop er recht wordt gesproken, heet zo'n uitspraak vonnis, uitspraak of arrest. Een uitspraak van de *Hoge Raad der Nederlanden*, dat is de hoogste rechter in Nederland, heet een arrest (zie voorbeeld 1.2).

Vonnis, uitspraak of arrest

VOORBEELD 1.2

Een zeer vermogend man trouwde een arme vrouw. Het huwelijk liep stuk. De man vond het niet terecht dat het vermogen (dit zijn het geld en de bezittingen van iemand) na de echtscheiding in tweeën werd verdeeld en dat zijn ex-vrouw dus de helft daarvan kreeg. De zaak werd aan de Hoge Raad voorgelegd die oordeelde: 'Nu partijen gehuwd waren in algehele gemeenschap van goederen en zij geen echtscheidingsconvenant hebben gemaakt, geldt de in art. 1:100 lid 1 BW neergelegde regel van verdeling bij helfte van de ontbonden gemeenschap. Een afwijking van die regel is niet geheel uitgesloten. Zij kan evenwel niet dan in zeer uitzonderlijke gevallen worden aangenomen.'

Bron: HR 7 december 1990, nr. 14036, NJ 1991, 593

De Hoge Raad bepaalde in het arrest in voorbeeld 1.2 dat beide ex-partners bij een echtscheiding volgens de wet recht hebben op de helft van hun gezamenlijke vermogen, maar dat afwijking van deze regel in zeer uitzonderlijke gevallen mogelijk is. Dit laatste staat niet precies zo in de wet en hiermee vulde de Hoge Raad de rechtsregel over de verdeling van het vermogen nader in.

De rechter vult dus zelf de normen in die niet duidelijk genoeg in de wet staan, of die al wel in de maatschappij gelden maar nog niet in de wet zijn beschreven. Art. 2 lid 1 Wet kwaliteit klachten en geschillen zorg stelt bijvoorbeeld: 'De zorgaanbieder biedt goede zorg aan.' Het tweede lid vermeldt onder a. dat onder goede zorg wordt verstaan: 'zorg van goede kwaliteit en van goed niveau die in ieder geval veilig, doeltreffend, doelmatig en cliëntgericht is, tijdig wordt verleend, en is afgestemd op de reële behoefte van de cliënt.'

De rechter zal moeten uitmaken hoe goede zorg er in de praktijk uit ziet. Stel, dat de rechter wordt gevraagd om een uitspraak te doen over de situatie van de gehandicapte jongen in de openingscasus. Dan zal de rechter antwoord moeten geven op de vraag of hier sprake is van goede zorg. Omdat in de rechtspraak nieuw recht wordt gevormd door rechters, wordt jurisprudentie ook wel rechtersrecht genoemd.

Rechtersrecht

T 1.3

TUSSENVRAAG 1.3

Hoewel je de uitspraken van de verschillende rechters, de *rechtspraak*, overal op schrift kunt vinden, behoort de jurisprudentie tot het zogenoemde *ongeschreven recht*. Kun je deze term verklaren?

In de inleiding bij dit hoofdstuk is gesteld dat antwoorden op de vragen naar aanleiding van de situatie in de openingscasus, te vinden zijn in het recht. Als de antwoorden niet duidelijk in de wet- en regelgeving te vinden zijn, dan zullen deze dus in de jurisprudentie moeten worden gevonden.

1.2.3 Gewoonte

Een derde rechtsbron, die net als de jurisprudentie tot het zogenoemde *ongeschreven recht* behoort, is de gewoonte. De regels van *gewoonterecht* zijn niet ergens opgetekend maar ontstaan in de loop van de tijd door het gebruik ervan in algemene kring. Regels van gewoonterecht komen maar weinig voor.

Gewoonterecht

Overigens valt een gewoonte die in strijd is met het recht niet onder het gewoonterecht. Het zou immers te gek voor woorden zijn als de in sommige kringen geaccepteerde gewoonte om in het openbaar tegen een boom of kerk te urineren, tot het algemene recht zou behoren.

1.2.4 Verdrag

De vierde rechtsbron is het recht dat in verdragen is vastgelegd. *Verdragen* zijn afspraken tussen twee of meer staten die op schrift zijn gesteld en die gelden in de staten die partij zijn bij het verdrag. Daartoe moeten de staten dit verdrag wel hebben *geratificeerd*, dat wil zeggen: zich ermee akkoord hebben verklaard. Nederland heeft bijvoorbeeld het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) geratificeerd. Daarom geldt in Nederland art. 16 lid 1 IVRK dat luidt:

Ratificatie

‘Geen enkel kind mag worden onderworpen aan willekeurige of onrechtmatige inmenging in zijn of haar privéleven.’

Verdragsregels staan, net als de regelgeving van de EU, boven de rechtsregels die in Nederland zijn gemaakt. Veel bepalingen in verdragen hebben directe werking, dat wil zeggen dat iedereen zich daar direct op kan beroepen, ook als deze niet zijn opgenomen in wetten of lagere regelgeving in Nederland. Ook art. 16 lid 1 IVRK heeft directe werking. Ieder kind in Nederland kan zich, als het nodig mocht zijn, hierop beroepen. Een ander belangrijk verdrag, dat na de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog tot stand is gekomen en door Nederland is geratificeerd, is het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM).

Directe werking

T 1.4

TUSSENVRAAG 1.4

Waarom is het belangrijk om te weten wat er in verdragen is geregeld?

1.3 Aard van de regels

Rechtsregels hebben niet allemaal dezelfde werking. Sommige rechtsregels zijn dwingend van aard, andere meer aanvullend; dit komt aan de orde in subparagraaf 1.3.1. Verder bestaat er in de diverse regelingen een zekere

rangorde; dit wordt besproken in subparagraaf 1.3.2. Ook is er verschil in het recht zoals dat in de rechtsbronnen is vastgelegd en een persoonlijk recht van iemand dat daarvan is afgeleid; dit is het onderwerp van subparagraaf 1.3.3.

1.3.1 Dwingend en aanvullend recht

Sommige rechtsregels leggen aan individuen of partijen die een juridische relatie ofwel rechtsbetrekking met elkaar hebben, dwingend bepaalde rechten of plichten op. Dit zijn regels van *dwingend recht* waarvan niet mag worden afgeweken. Andere rechtsregels geven partijen de mogelijkheid om zelf dingen nader te regelen. Dit heet *semidwingend recht*. Semi betekent half. De laatste zin van art. 7:241 BW geeft aan een huurder en verhuurder bijvoorbeeld de mogelijkheid om afspraken te maken in het voordeel van de huurder over gebreken in de woning:

'Van de krachtens dit artikel vastgestelde bepalingen kan *niet ten nadele* van de huurder worden afgeweken.'

Ten slotte zijn er regels die alleen gelden als specifieke afspraken ontbreken. Dit wordt *aanvullend recht* genoemd. Als partners bij een huwelijk bijvoorbeeld zelf niets anders afspreken, dan geldt de wet en zijn zij na de huwelijksvoltrekking in gemeenschap van goederen getrouwd.

Semidwingend en aanvullend recht komen vooral voor bij rechtsregels die betrekking hebben op het sluiten van een overeenkomst. Uitgangspunt in het overeenkomstenrecht is namelijk dat partijen de inhoud van een overeenkomst zelf mogen bepalen. De wet legt dan een paar rechten en plichten op aan partijen en vult aan als afspraken ontbreken.

Als de wetgever één van de partijen wil beschermen, dan wordt een regel van dwingend recht vastgelegd. Dit is bijvoorbeeld het geval in art. 7:652 lid 8 onder c BW, waar de wet een werknemer beschermt tegen een werkgever die in een arbeidsovereenkomst een te lange proeftijd bedingt:

'Elk beding waarbij een proeftijd is overeengekomen is nietig, indien de proeftijd op langer dan twee maanden wordt gesteld.'

In rechtsregels van dwingend recht staan vaak woorden als 'moet', 'is verplicht' of zoals in het hiervoor aangehaalde artikel 'is nietig'. Met *nietig* wordt bedoeld dat het beding (dit is de voorwaarde) niet bestaat. Het is belangrijk om de aard van de rechtsregels in de gaten te houden en de relevante wetteksten altijd zorgvuldig te lezen.

1.3.2 Rangorde in regelingen

Niet alle regels hebben dezelfde rechtskracht. De rechtskracht is namelijk afhankelijk van het orgaan waarvan de regelgeving afkomstig is. In subparagraaf 1.2.1 kwam aan de orde dat wetten afkomstig zijn van onze hoogste wetgever, dat er verder in Nederland nog Koninklijke Besluiten, ministeriële regelingen en verordeningen worden vastgesteld en dat er daarnaast Europese regelgeving en verdragenrecht bestaan. In al deze regelingen bestaat de volgende rangorde, waarbij de eerste regeling het hoogst in rang is:

- verdragen;
- gemeenschapsverordeningen en richtlijnen;
- Grondwet;

Semidwingend recht

Aanvullend recht

Rechtskracht

- overige wetten;
- algemene maatregelen van bestuur;
- ministeriële regelingen en richtlijnen;
- provinciale verordeningen;
- gemeentelijke verordeningen.

Om twee redenen is het van belang om deze rangorde te kennen. Ten eerste wordt in de hogere regelgeving niet alles tot in detail geregeld. Dit wordt dan overgelaten aan de lagere regelgevers, zoals in art. 2.1.4 lid 1 Wet maatschappelijke ondersteuning 2015 (Wmo):

‘Bij verordening kan worden bepaald dat een cliënt een bijdrage in de kosten is verschuldigd:

- voor het gebruik van een algemene voorziening, niet zijnde cliëntondersteuning;
- voor een maatwerkvoorziening dan wel een persoonsgebonden budget.’

De verordening die hier wordt bedoeld, is een gemeentelijke verordening. Art. 2.1.4 lid 1 Wmo bepaalt dat de gemeenteraad aan cliënten een bijdrage mag vragen. Om te zien hoe hoog die bijdrage is, moet de gemeentelijke verordening worden bestudeerd.

Ter verduidelijking volgt hier nog een ander voorbeeld. In art. 39 lid 1 Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen (Wet Bopz) is bepaald dat er in noodsituaties bij een psychiatrische patiënt tijdelijk maatregelen kunnen worden toegepast. Volgens lid 2 van dit artikel zijn die maatregelen vastgelegd in een algemene maatregel van bestuur. De AMvB die hier wordt bedoeld is het Besluit middelen en maatregelen Bopz; hierin staan maatregelen als afzondering in een isoleercel en het toedienen van medicijnen. De Wet Bopz geeft dus de regel *dat* er maatregelen mogen worden toegepast, de AMvB geeft aan *welke* maatregelen dit zijn.

Ten tweede bevat het recht in verdragen en in de almaar omvangrijker wordende Europese regelgeving steeds vaker concrete, algemeen verbindende regels. Als de lagere regeling in Nederland in strijd is met deze hogere regeling en hierop een beroep wordt gedaan, dan kan de rechter de lagere regeling buiten toepassing laten. De lagere regeling geldt dan niet, zoals uit voorbeeld 1.3 blijkt.

VOORBEELD 1.3

Een vader die zijn kinderen niet wilde belasten met zijn achternaam, wilde de achternaam van de moeder op de geboorteakte laten zetten. De ambtenaar weigerde dit omdat het Burgerlijk Wetboek (toen nog) de naam van de vader verplicht stelde. Het geschil werd voorgelegd aan de rechtbank in Zwolle. Die oordeelde dat de ouders volgens het EVRM de fundamentele vrijheid hadden om te kiezen tussen beide geslachtsnamen en dat de achternaam van de moeder geen beletsel vormde voor de familierechtelijke betrekkingen.

Bron: HR 23 september 1988, NJ 1989, 740

De rechter zette in voorbeeld 1.3 dus de wet, die door de hoogste regelgever in Nederland tot stand was gekomen, opzij voor het verdrag.

TUSSENVRAAG 1.5

Hoe zou de rechter, gelet op art. 1:5 lid 4 BW, nu over het geschil oordelen in voorbeeld 1.3?

T 1.5

1

1.3.3 Objectief en subjectief recht

Het *objectieve recht* bevat alle geldende regels, dus alle rechten en plichten die in de rechtsbronnen zijn vastgelegd. We spreken dan ook van *het* objectieve recht als geheel. Een voorbeeld hiervan is art. 11 lid 1 Participatiewet:

'Iedere in Nederland woonachtige Nederlander die hier te lande in zodanige omstandigheden verkeert of dreigt te geraken dat hij niet over de nodige middelen beschikt om in de noodzakelijke kosten van het bestaan te voorzien, heeft recht op bijstand van overheidswege.'

Het recht op bijstand is een objectief recht. Iedereen die aan de voorwaarde van art. 11 lid 1 Participatiewet voldoet, kan aanspraak maken op een bijstandsuitkering. Maar dat wil niet zeggen dat iedereen een persoonlijk, *subjectief* recht heeft op een bijstandsuitkering. Zo'n persoonlijk, subjectief recht moet van het objectieve recht worden afgeleid. Dat gebeurt als een bepaald objectief recht specifiek wordt toegekend aan een individu, zoals aan de heer Vrielingh in voorbeeld 1.4.

VOORBEELD 1.4

De heer Vrielingh doet een beroep op art. 11 lid 1 Participatiewet en vraagt bij het gemeentebestuur een bijstandsuitkering aan. Deze wordt hem toegekend. De heer Vrielingh verkrijgt door het besluit van het gemeentebestuur een persoonlijk, subjectief recht op zijn bijstandsuitkering.

Omdat het objectieve recht ook plichten bevat, kan er vanzelfsprekend ook sprake zijn van subjectieve plichten, zie voorbeeld 1.5.

Subjectieve plichten

VOORBEELD 1.5

Mevrouw Altun rijdt te hard en zij wordt geflitst. Een paar dagen later ontvangt zij bericht dat haar een boete is opgelegd. Mevrouw Altun krijgt door dit besluit de persoonlijke, subjectieve plicht om de boete te betalen.

Subjectieve rechten en plichten ontstaan ook uit de wet zelf (voorbeeld 1.6).

VOORBEELD 1.6

Boekhandel Grotevaer verkoopt aan mevrouw Post een wettenbundel. De boekhandel verkrijgt door het sluiten van de koopovereenkomst de *subjectieve plicht* om de wettenbundel te leveren, terwijl mevrouw Post het *subjectieve recht* verkrijgt op de levering ervan (art. 7:9 BW).

Het is van belang om het verschil in objectief en subjectief recht te kennen. Want alleen subjectieve rechten en plichten kunnen worden afgedwongen in een procedure voor de rechter. Zonder subjectief recht kan er van gelijk krijgen geen sprake zijn.

TUSSENVRAAG 1.6

Welk subjectief recht verkrijgt degene die conform art. 7:446 BW een overeenkomst inzake geneeskundige behandeling sluit met een arts?

1.4 Grondrechten

In subparagraaf 1.2.1 werd al aangegeven dat de Grondwet (Gw) de hoogste wet is in Nederland. In het eerste hoofdstuk van de Grondwet staan de grondrechten. *Grondrechten* zijn de meest elementaire en onvervreembare rechten van een individu, die zowel door de overheid als door anderen gerespecteerd moeten worden. De grondrechten vormen als het ware het fundament van een menswaardige samenleving. Het verbod op discriminatie in art. 1 Gw bijvoorbeeld bepaalt dat iedereen in Nederland het recht heeft op een gelijke behandeling en dat niemand mag worden gediscrimineerd vanwege zijn levensovertuiging of geslacht. Volgens art. 7 Gw heeft iedereen het recht op vrijheid van meningsuiting. Het grondrecht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer in art. 10 Gw geeft aan iedereen het recht op privacy. Dit recht speelt een belangrijke rol bij het vastleggen en verstrekken van persoonsgegevens aan derden, maar geeft een persoon ook recht op bijvoorbeeld medische informatie over hemzelf. Art. 11 Gw geeft aan iedereen het recht op onaantastbaarheid van het menselijk lichaam en volgens art. 15 Gw mag in beginsel niemand zijn vrijheid worden ontnomen. Ten slotte is een belangrijk grondrecht: het recht op toegang tot de rechter: niemand kan tegen zijn wil worden afgehouden van de rechter die de wet hem toekent (art. 17 Gw).

Al deze grondrechten worden *klassieke grondrechten* genoemd. De overheid mag op deze rechten in beginsel geen inbreuk maken, tenzij de wet haar die bevoegdheid verleent. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de formulering van art. 15 Gw:

‘Buiten de gevallen bij of krachtens de wet bepaald mag niemand zijn vrijheid worden ontnomen.’

Zo is in het Wetboek van Strafrecht geregeld dat de overheid de vrijheid mag ontnemen aan een verdachte van een strafbaar feit, mits ze daarbij bepaalde waarborgen in acht neemt. Ook mag inbreuk worden gemaakt op de onaantastbaarheid van het lichaam als er gevaar dreigt voor de volksgezondheid. Iemand die een zeer besmettelijke ziekte heeft, kan worden gedwongen om zich te laten onderzoeken en behandelen. Voor het maken van inbreuk op een grondrecht moet echter altijd een wettelijke grond bestaan. De rechter oordeelt uiteindelijk of de inbreuk *rechtmatig* is, dat wil zeggen: in overeenstemming is met het recht.

www.trouw.nl

Demonstratieverbod – dat kent de wet niet

Mag een burgemeester demonstraties op een specifieke plek in zijn stad verbieden? Gisteren kondigde de Haagse burgemeester Jozias van Aartsen aan dat hij de komende twee maanden in de Schilderswijk geen protestmarsen toestaat. Eerdere demonstraties liepen er uit de hand. (Emeritus hoogleraar) Peters: 'Dit is uniek, hierin voorziet onze wet niet. Van Aartsen mag alleen iedere demonstratie afzonderlijk verbieden, bijvoorbeeld vanwege de kans op wanorde. Hij heeft het verbod afgekondigd terwijl hij niet weet welke demonstraties er nog aankomen en wat de aard ervan is. Bovendien is het zijn eerste plicht om de demonstranten in het geval van wanordelijkheden te beschermen. Pas als dat niet lukt, kan hij een manifestatie verbieden of naar een andere plaats verwijzen.

16 augustus 2014

Behalve klassieke grondrechten zijn er ook *sociale grondrechten*. Hiertoe behoren onder andere het recht op gezondheidszorg (art. 22 Gw), het recht op sociale zekerheid, het recht op werk en het recht op welvaart (art. 20 Gw). De sociale grondrechten zijn echter geen expliciete rechten van een individu die voor de rechter kunnen worden afgedwongen. Niemand heeft bijvoorbeeld een exclusief recht op een eigen woning of het recht op onmiddellijke behandeling in een ziekenhuis. De sociale grondrechten vormen feitelijk een opdracht voor de overheid om ervoor te zorgen dat er in Nederland onder andere een goede gezondheidszorg, voldoende woon- en werkgelegenheid en welvaartsverspreiding is waarvan iedereen in beginsel gebruik kan maken. Als de overheid daarin tekortschiet, kunnen politieke middelen, zoals acties en beïnvloeding van Kamerleden, worden ingezet om de naleving van de sociale grondrechten te bewerkstelligen.

Sociale
grondrechten

Opdracht voor de
overheid

Politieke
middelen

TUSSENVRAAG 1.7

Mag de overheid gelet op art. 10 Gw, inbreuk maken op het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer?

T 1.7

1.5 Recht en de praktijk van het zorg- en welzijnswerk

Wat is nu het belang van datgene wat hiervoor is beschreven voor de praktijk van het maatschappelijk werk, de sociaalpedagogische hulpverlening en de cultureel-maatschappelijke vorming?

Het recht vormt enerzijds het kader waarbinnen de hulp- en dienstverlening in het domein sociaal werk plaatsvindt. Het bepaalt de juridische verhouding tussen de hulp- en dienstverlener en zijn cliënt, en geeft inhoud aan de verantwoordelijkheden en verplichtingen van beide partijen.

Anderzijds bepaalt het recht de juridische (on)mogelijkheden van de cliënt om zijn eigen welzijn vorm te geven. Het feit dat de overheid de verantwoordelijkheid steeds meer bij de burger legt, maakt het steeds meer noodzake-

Kader

Juridische (on)
mogelijkheden
van de cliënt

lijk voor de cliënt om voor zijn eigen belang op te komen. De regelgeving op alle terreinen waar het sociaal werk zich afspeelt, is echter zeer omvangrijk. Naast de uitgebreide algemene regelgeving is er speciale wet- en regelgeving voor de jeugdhulpverlening, reclassering, sociale zekerheid, gezondheidszorg, vreemdelingen, nabestaanden enzovoort. En omdat de maatschappij voortdurend verandert, is ook het recht zelf steeds aan verandering onderhevig. Dit alles maakt het voor cliënten moeilijk om inzicht te krijgen in hun eigen rechtspositie. Bovendien is er sprake van een toenemende juridisering van de maatschappij. De neiging bestaat om alles zwart op wit te zetten en overal regeltjes voor te bedenken. Hierdoor moet steeds vaker naar juridische middelen worden gegrepen om het welzijn van cliënten te beschermen of te bevorderen. Geschillen met de overheid, een verhuurder, een werkgever of een buurman bijvoorbeeld kunnen het dagelijkse leven van een cliënt behoorlijk beïnvloeden en het oplossen van het probleem vergt dikwijls veel tijd, kennis van zaken en doorzettingsvermogen. Bovendien wordt het voor veel burgers steeds moeilijker om hun recht te halen.

Juridisering

• www.nationaleombudsman.nl

‘En toen was ik mijn Nederlandschap kwijt’

In maart van dit jaar deed de Nationale ombudsman een oproep om gevallen te melden van mensen die hun Nederlandschap tegen hun wil zijn kwijtgeraakt. Op deze oproep kwamen 500 reacties. Aanleiding voor de oproep was een klacht van een echtpaar dat, zonder dat zij het wisten, hun Nederlandschap waren kwijtgeraakt, omdat zij de nationaliteit van een ander land hadden aangenomen. Hun klacht was dat de Nederlandse overheid onvoldoende informatie hierover verstrekt. Het aantal reacties was voor de ombudsman aanleiding om een onderzoek te starten.

10 juli 2015

Hulp- of dienstverleners zijn geen juristen, maar kunnen hun cliënten wel ondersteunen bij het vinden van de juiste (rechts)hulp en, waar dat nodig en mogelijk is, hun eigen hulp- en dienstverlening afstemmen op de sociaaljuridische situatie van de cliënt. Het is daarom belangrijk dat ook een professional in het domein sociaal werk op de hoogte is van het wettelijk kader en de rechten en plichten van zijn cliënten, zoals van de jongen en zijn ouders uit het bericht in de openingscasus. Hiervoor is ook inzicht nodig in de wettelijke taken en bevoegdheden van de instanties die hierbij betrokken zijn.

Samenvatting

Het recht omvat een heel stelsel van regels die gebaseerd zijn op de normen en waarden in onze samenleving. Die regels ordenen de samenleving en maken het mogelijk om conflicten te voorkomen of op te lossen. Het recht legt zowel aan individuen als aan de overheid rechten en plichten op. Het recht is vastgelegd in de vier rechtsbronnen: wet, jurisprudentie, gewoonte en verdragen. Tot de wet behoren de wetten die zijn gemaakt door

regering en Staten-Generaal, de regelgeving van lagere wetgevers in Nederland en de hogere Europese regelgeving. In de regelgeving bestaat een rangorde waarbij een hogere wet voor een lagere gaat. Bij het oordelen over de juiste toepassing van de regelgeving maken rechters jurisprudentie. Rechtsregels kunnen meer of minder dwingend of aanvullend van aard zijn. Het objectieve recht bevat het geheel van geldende regels. Subjectieve rechten zijn daarvan afgeleid. De grondrechten vormen het fundament van het recht. Klassieke grondrechten moeten door de overheid en door anderen worden gerespecteerd, sociale grondrechten leggen aan de overheid een zorgplicht op. Het recht vormt het kader voor de hulp- en dienstverlener in het zorg- en welzijnswerk en bepaalt daarnaast de juridische (on)mogelijkheden van de cliënt om zijn eigen welzijn vorm te geven.

Websites

www.overheid.nl (onder andere wet- en regelgeving van de rijksoverheid en van gemeenten)

www.rijksoverheid.nl/regering (informatie van de rijksoverheid)

www.vng.nl (informatie over gemeentelijke regelgeving en beleid)

www.rijksoverheid.nl/ministeries (informatie van elk ministerie afzonderlijk)

Begrippenlijst

1

Algemene maatregel van bestuur	Koninklijk Besluit dat rechtsregels bevat.
Aanvullend recht	Rechtsregels die alleen gelden als specifieke afspraken tussen partijen ontbreken.
Arrest	Uitspraak van het gerechtshof of van de Hoge Raad.
Dwingend recht	Rechtsregels waarvan partijen niet mogen afwijken.
Gemeenschapsverordeningen en richtlijnen	Regelingen die door organen van de Europese Unie zijn vastgesteld en die in de EU-lidstaten gelden.
Juridisering van de maatschappij	In regels vastleggen van veel situaties.
Jurisprudentie	Uitspraken van rechters.
Klassieke grondrechten	Rechten van een individu waarop de overheid alleen inbreuk mag maken als de wet haar dat toestaat.
Koninklijk Besluit	Regeling of ander besluit afkomstig van de regering.
Ministeriële regeling	Regeling afkomstig van een minister.
Objectief recht	Alle geschreven en ongeschreven rechtsregels.
Rechtsbron	Vindplaats van het recht.
Rechtsregels	Regels die zijn vastgelegd in rechtsbronnen.
Semidwingend recht	Rechtsregels waarvan alleen ten gunste van de andere partij mag worden afgeweken.
Sociale grondrechten	Rechten van een individu die door de overheid zo goed mogelijk bereikbaar moeten worden gemaakt.
Subjectief recht	Recht dat aan iemand persoonlijk is toegekend.
Verdrag	Afspraak tussen twee of meer staten die op schrift is gesteld en die geldt in de staten die partij zijn bij het verdrag.

**Verordening, provinciaal
of gemeentelijk**

Regeling afkomstig van de Provinciale Staten of van de gemeenteraad.

Wet

Regeling afkomstig van de regering en de Staten-Generaal.

Wetsartikel

Genummerde bepaling in een wet.

Opgaven

1

- 1.1** Zoek in je wettenbundel enkele voorbeelden van een rechtsregel en noem daarbij ook de rechtsbron.
Studeeraanwijzing: let hierbij goed op de schrijfwijze. Bijvoorbeeld art. 20 lid 1 Participatiewet. Eerst schrijf je 'art.', daarna het nummer van het wetsartikel en eventueel het nummer van het lid. Je besluit met de naam (of afkorting) van de wet. De meeste wettenbundels bevatten een lijst met afkortingen van de wetboeken die de uitgever in de bundel heeft opgenomen.
- 1.2** Zoek zelf eens op wat in de wet wordt verstaan onder 'minderjarigen'.
Studeeraanwijzing: een handig hulpmiddel bij het zoeken in een wettenbundel is het register met onderwerpen achter in de wettenbundel. Zoek bijvoorbeeld op de term 'minderjarigen' of 'minderjarigheid'. Iets moeilijker, maar als je wat meer thuis bent in het recht soms een snellere methode, is het zoeken in de regeling die het onderwerp regelt. In deze oefening is dat Boek 1 Burgerlijk Wetboek, dat handelt over personen en families.
- 1.3** Veel wet- en regelgeving is ook te vinden op internet. Het is echter wel belangrijk dat je een betrouwbare site raadpleegt. Op www.overheid.nl staan de officiële wetteksten.
Oefening:
- Ga naar www.overheid.nl, en klik 'Landelijke wet- en regelgeving' aan.
 - Verwijder bij 'Kies soort regeling' de vinkjes, behalve het vinkje bij 'wetten'.
 - Type bij 'Zoek op woord of zinsdeel' in het vakje naast <in de tekst> het woord 'kinderarbeid'.
 - Klik op 'Zoeken'.
 - Dubbelklik daarna op 'Het verbod van kinderarbeid'.
 - Ga vervolgens met de schuifbalk naar artikel 3:2 en lees wat hierover in de wettekst staat.
- Om welke wet gaat het hier? Aanwijzing: je vindt de citeertitel altijd aan het eind van de wet.
- 1.4** In Nederland mogen in coffeeshops legaal softdrugs worden verkocht. Het Openbaar Ministerie heeft in een algemeen geldende richtlijn bepaald dat maximaal 5 gram hasj per transactie aan een klant mag worden verkocht. De gemeente Driedam kent een grote overlast door verslaafden uit naburige gemeenten, die hun hasj in Driedam kopen. De politie kan de handhaving niet aan en vraagt de gemeenteraad om iets te regelen. De enige oplossing die de gemeenteraad van Driedam kan bedenken is het geheel verbieden van de verkoop. Dit verbod wordt vastgelegd in de gemeentelijke verordening. Coffeeshop Het Haasje vindt dit een belachelijk verbod, omdat het de illegaliteit in de hand werkt, en gaat gewoon door met de verkoop. De cof-

feeshop wordt betrap en verzet zich. Uiteindelijk komt het tot een rechtszaak.

Geef aan welke juridische argumenten de coffeeshop kan aandragen en hoe de rechter het geschil zal beoordelen.

1.5

Ben je het eens met de volgende stellingen?

- I Door het stellen van regels ontstaat er een rechtvaardige samenleving.
- II Het recht op vrijheid van meningsuiting is het belangrijkste grondrecht in Nederland.
- III De overheid moet een grondrecht kunnen afnemen van iemand als deze daar misbruik van maakt.

